

Л.М. Ганущак-Єфіменко (Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна)

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

У статті викладено результати досліджень щодо процесів економічної інтеграції, визначено й проаналізовано їхній позитивний вплив на розвиток підприємств малого та середнього бізнесу. Доведено, що зміна форми власності й організаційно-правового статусу, технологій і методів управління виробництвом дозволяє отримати низку переваг у відносинах з контрагентами і державою та підвищує рівень економічної ефективності досліджуваних підприємств.

Ключові слова: економічна інтеграція, підприємства малого та середнього бізнесу, трансформаційні процеси, об'єднання.

Рис. 3. Табл. 2. Літ. 12.

Л.М. Ганущак-Ефименко (Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА

В статье изложены результаты исследований процессов экономической интеграции, определены и проанализированы их положительное влияние на развитие предприятий малого и среднего бизнеса. Доказано, что изменение формы собственности и организационно-правового статуса, технологий и методов управления производством позволяет получить ряд преимуществ в отношениях с контрагентами и государством и повышает уровень экономической эффективности исследуемых предприятий.

Ключевые слова: экономическая интеграция, предприятия малого и среднего бизнеса, трансформационные процессы, объединения.

L.M. Ganushchak-Yefimenko (National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine)

ECONOMIC INTEGRATION AS A BASIS FOR SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES BUSINESS

The article presents the results of the research on the process of economic integration, determining and analyzing their positive influence upon the development of small and medium enterprises. It is grounded that changes in ownership and organizational legal status, technologies and methods of production management enables obtaining a number of advantages in the relations with contractors and the state increasing also the level of economic efficiency of the enterprises under study.

Keywords: economic integration; enterprises of small and medium business; transformational processes; associations.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в українській економіці та їхні наслідки обумовлюють невпинне зростання зацікавленості вчених процесами економічної інтеграції як сфери реалізації підприємницького потенціалу країни. З одного боку, інтеграція забезпечує відкриття нових джерел вагомих внесків у обсяги валового внутрішнього продукту країни, створення нових робочих місць, а з іншого – є засобом гармонізації соціальних відносин у суспільстві. Тому важливим завданням власників і менеджменту підприємств є забезпечення динамічного розвитку бізнесу в контексті розвитку інтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень. Сутність інтеграції може бути визначена як «внутрішня цілісність (єдність) системи» або як «стан зв'язаності диференційованих, початково відокремлених частин» [9]. У будь-якому разі інтеграція передбачає обмеження свободи дій (за власним бажанням або через механізми примусу) суб'єктів господарювання. Обмеження відбувається через делегування акторами частини виконуваних функцій і відповідних прав та обов'язків інтегрованому утворенню. Таке делегування, відповідно до [9], дозволяє тлумачити інтеграцію як механізм об'єднання (пов'язування) елементів системи.

Слід звернути увагу на неможливість трактування інтеграції, в контексті соціально-економічних відносин, лише як об'єднання окремих суб'єктів господарювання. Головним критерієм визнання в даному випадку має стати об'єднання властивостей (економічних, технічних, соціальних, виробничо-господарських, інституціональних) раніше не інтегрованих акторів. У процесі такого об'єднання й відбувається розвиток системи через зростання кількості та інтенсивності взаємодії елементів [9].

Невирішені частини проблеми. В процесі ринкових перетворень, поступового переходу до вільного ціноутворення колишні інтеграційно-економічні зв'язки між господарюючими суб'єктами зазнали відчутного розладу, а подекуди й повної руйнації. Саме тому першочерговим завданням є з'ясування сутності економічної інтеграції та її ролі в принципово нових умовах, які формуються в нашій країні.

Метою дослідження є аналіз та обґрунтування економічної інтеграції як основи розвитку підприємств малого й середнього бізнесу.

Основні результати дослідження. Економічна інтеграція є процесом таких взаємовідносин між підприємствами (юридичними особами), які забезпечують довгострокове зближення генеральних цілей інтегруючого та інтегрованого підприємств.

Інтеграційні процеси не є чимось винятковим для економіки України. За часів СРСР існували тісні і стійкі господарсько-економічні зв'язки між основними ланками єдиного народногосподарського комплексу. У період функціонування планово-централізованої системи державного управління інтегроване комплексоутворення здійснювалося на командно-адміністративних засадах з чітко визначеними для підприємств постачальниками та споживачами, яким вони продавали продукцію за твердими закупівельними цінами, проте існували розбіжності в матеріальних інтересах господарюючих суб'єктів сировинного і переробного виробництва. Більше того, добувні підприємства були відчужені від фінансових результатів, отриманих від збуту кінцевої продукції. Ціновий механізм, який обслуговував взаємовідносини між господарськими партнерами, не повною мірою враховував фактичні витрати виробництва.

У сучасних умовах розвитку інтеграційні процеси формуються на основі таких особливостей:

1. Мотивація до економічної інтеграції. Ґрунтується на її визначенні як цілеспрямованого та безперервно керованого процесу консолідації виробничого, науково-технічного, технологічного, кадрового, фінансово-грошового, інтелектуального, споживчого та інших існуючих потенціалів невеликих під-

приємств на основі єдності стратегічних цілей їхньої господарської діяльності заради створення сприятливих умов ведення бізнесу й отримання прибутку.

Вітчизняні підприємства підштовхують до об'єднання і такі спонукальні чинники: необхідність налагоджування нових виробничо-технологічних зв'язків; структурна перебудова виробництва, яка неможлива без координації всіх «ланок» технологічного ланцюжка; потреба у залученні інвестиційних ресурсів; зростання трансакційних витрат у результаті зміни характеру взаємовідносин між підприємствами внаслідок ринкових трансформацій. Наведений перелік не є вичерпним і тому доповнений узагальненням інших мотивів, що заохочують невеликі підприємства до економічної інтеграції (табл. 1).

Таблиця 1. Групи мотивів економічної інтеграції невеликих підприємств*

Мотиви	Характеристика
Виробничі	Потреба у залученні необхідних чи специфічних виробничих ресурсів та їх розміщення всередині підприємства; спрощення процедури впровадження інновацій.
Маркетингові	Визначаються прагненнями покращити систему розподілу й отримати цінні переваги над конкурентами, освоїти нові ринкові сегменти, посилити позиції на вже освоєних ринках.
Менеджерські	Характеризуються збільшенням ефективності менеджменту завдяки концентрації зусиль групи людей, передачі функцій ініціативності на вищий рівень нової ієрархії та ліквідації дублювання управлінських функцій, а також поліпшенням кадрового складу підприємства.

* узагальнено за даними [4; 5; 7].

До інтеграції підприємства підштовхують ще й прагнення зайняти монопольне становище, збільшити доступ до інформації та заощадити на розробці й створенні нових видів продукції. Слід зазначити, що такий чинник, як домінуюче становище на ринку, в контексті проблеми, що розглядається, виглядає нерациональним, адже об'єднання декількох невеликих підприємств практично не призводить до створення монополії.

2. Другою складовою визначення сутності економічної інтеграції є передумови її здійснення. Варто зауважити, що для кожного конкретного підприємства склад і структура обставин, в яких воно перебуває, індивідуальні. Для підприємств малого та середнього бізнесу передумови можна розділити на дві відносно самостійні групи: екзогенні й ендогенні (рис. 1).

Слід зазначити, що незалежно від того, що саме спонукало підприємства до економічної інтеграції, рішення щодо неї приймається менеджментом у певній послідовності (рис. 2). Сукупність фаз, з яких вона складається, – третя складова визначення змісту економічної інтеграції.

Як видно з рис. 1, передумовою проведення економічної інтеграції є вирішення менеджментом підприємств малого та середнього бізнесу поточних і довготривалих проблем, які виникли перед керованими ними підприємствами. В контексті проблеми, що розглядається, мова йде про підтримку на належному рівні їхньої конкурентоспроможності. За результатами порівняння альтернативних варіантів вирішення проблем, які постали, і за умови, коли власного потенціалу підприємства недостатньо для утримання або покращення позицій на ринку збуту, приймається рішення про економічну інтеграцію.

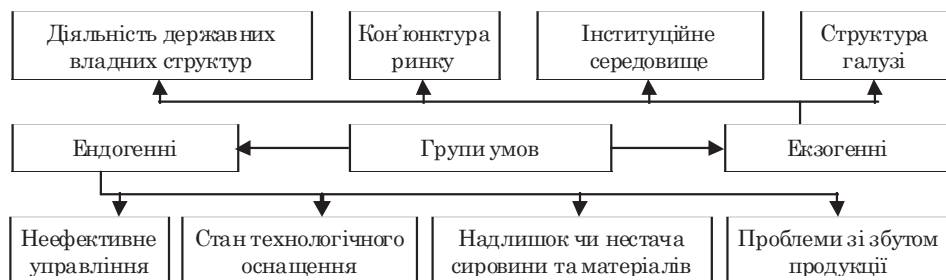

Рис. 1. Класифікація передумов економічної інтеграції підприємств [9]

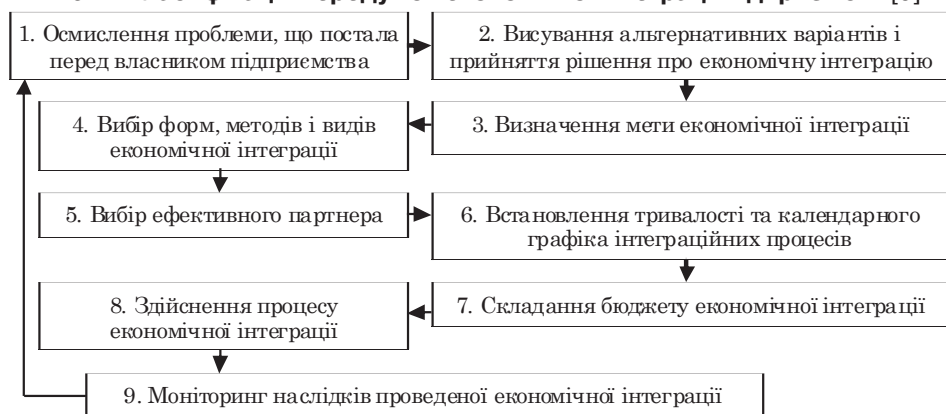

Рис. 2. Складові процесу економічної інтеграції підприємств малого і середнього бізнесу [9]

Чи не найголовнішим елементом процесу економічної інтеграції є визначення цілей власником підприємства. Генеральна мета економічної інтеграції в середовищі підприємств малого й середнього бізнесу полягає у посиленні їхніх конкурентних позицій. Але на шляху до неї, залежно від виявлених поточних проблем, зацікавлені особи можуть сформулювати низку проміжних цілей. Детальне вивчення практики управління підприємствами малого та середнього бізнесу створило підґрунтя для їх систематизації, яку в узагальненому вигляді наведено в табл. 2.

Якісно визначена мета дозволяє здійснити ефективний вибір виду економічної інтеграції, узагальнююча класифікація яких наведена на рис. 3. За результатами, отриманими на попередніх етапах процесу впровадження економічної інтеграції, менеджери підприємств малого та середнього бізнесу обирають між жорсткими (інтеграція шляхом підписання юридичних зобов'язуючих угод) або м'якими (інтеграція шляхом погодження інтересів) її проявами. Однак слід зазначити, що інтеграція у сфері управління підприємствами малого й середнього бізнесу відбувається, як правило, шляхом узгодження інтересів сторін із підписанням відповідних юридичних документів, які розподіляють права і взаємні зобов'язання між ними. Це означає, що м'які методи її запровадження доповнюються жорсткими.

Підприємства малого й середнього бізнесу можуть вдатися до статутної та до контрактної економічної інтеграції. Перша передбачає співпрацю на базі

знову створеного підприємства. Суб'єкти інтеграційних відносин у цьому випадку взаємодіють не як юридичні особи, а як структурні підрозділи підприємства. Можливий варіант надання складовим підприємства статусу юридичних осіб – перетворення на корпорацію.

Таблиця 2. Класифікація цілей економічної інтеграції підприємств малого і середнього бізнесу*

Групи цілей, що постають перед менеджментом підприємств малого і середнього бізнесу		
Зменшення витрат	Збільшення прибутку	Загальні цілі
Досягнення ефекту масштабу виробництва. Об'єднання науково-дослідної роботи та впровадження інновацій. Здешевлення доступу до інформації. Ліквідація дублюючих функцій у діяльності. Об'єднання маркетингу. Об'єднання дилерських і сервісних мереж. Прагнення зменшити податковий тиск.	Збільшення обсягу продаж. Збільшення власної ринкової частки, яка належить товарам підприємства. Диверсифікація діяльності. Підвищення якості продукції, що випускається. Наявність взаємодоповнюючих ресурсів. Можливість отримання великих контрактів.	Захист від поглинання. Покращення управлінських процесів. Захист від конкуренції. Підвищення рівня інвестиційної активності. Забезпечення фінансової стійкості. Підвищення статусу перед інвесторами та зарубіжними партнерами. Налагодження зв'язків з відповідними державними та місцевими органами влади. Особисті мотиви менеджерів.

* узагальнено за даними [3; 5].

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ						
За сферою дії						
Міжнародна		Міжгалузева		Внутрішньогалузева		
За методом реалізації						
Жорстка			М'яка			
За способом формалізації						
Статутна			Договірна (контрактна)			
За характером інтеграційних зв'язків						
Вертикальна	Горизонтальна	Конгломератна	Змішана		Ар'єргардна	
Залежно від масштабів проведення						
Часткова		Комбінована		Комплексна		
За функціональними напрямками						
Виробнича	Маркетингова	Фінансова	Управлінська	Інноваційна	Соціальна	Екологічна

Рис. 3. Класифікація видів економічної інтеграції в середовищі підприємств малого і середнього бізнесу, узагальнено за даними [5; 9]

При контрактній формі учасники економічної інтеграції повністю зберігають самостійність і права юридичної особи, але в той же час підпорядковують свою діяльність інтересам досягнення високих кінцевих результатів усьо-

го технологічного ланцюга. Безперечними перевагами контрактної інтеграції є її висока гнучкість, мобільність і оперативність. За умов панування недержавних форм власності на засоби виробництва важко, а інколи й недоцільно створювати господарську одиницю, до якої входили б усі технологічні ланки виробництва. Потрібно придбати або такі самі підприємства, або відповідні пакети акцій (інші корпоративні права). Це потребує мобілізації великих обсягів фінансових ресурсів і часу. Організувати ж взаємодію цих ланок на контрактній основі набагато простіше і з тією ж гарантією обов'язковості виконання учасниками домовленостей своїх обмежених технологічних функцій [4; 8].

У середовищі функціонування підприємств малого та середнього бізнесу контрактну інтеграцію більшість науковців вважають найприйнятнішою. Це пояснюється тим, що за такого виду можна без зайвого клопоту змінювати масштаби співробітництва за рахунок відповідного коригування як кількості учасників, так і обсягів взаємних зобов'язань, що особливо важливо при нестабільній ринковій кон'юктурі. Організація укладання контракту потребує і набагато менше часу порівняно з формальними процедурами, притаманними іншим формам інтеграції. Характер і глибина взаємодії на основі контракту також легко регулюються. Контрактні відносини, як вже зазначалося, є обов'язковими компонентами інших видів інтеграції – кооперативної інтеграції об'єднань і структур.

Функціональні напрямки економічної інтеграції залежать від поставлених цілей і вибору об'єкта інтеграції і спрямовані на досягнення оптимального балансу між ефективністю діяльності та стабільністю позицій підприємства на ринку. Так, наприклад, економічна інтеграція у сфері маркетингу передбачає створення спільних систем поставок і збуту. Об'єктом виробничої інтеграції є продукт, що випускає підприємство й технології його виробництва. Фінансова інтеграція передбачає формування такої структури капіталу, при якій показники ліквідності й платоспроможності будуть відповідати вимогам ринку, коли створюються передумови для залучення кредитних ресурсів і зменшення ризиків, пов'язаних з їх погашенням [8].

Управлінська економічна інтеграція передбачає консолідацію зусиль менеджменту декількох підприємств у сфері їх управління з метою усунення дублювання функцій управління та підвищення ефективності їх виконання. Метою економічної інтеграції у сфері інновацій є спільна організація науково-дослідної роботи та запобігання невдачам під час трансферту нововведень. При соціальній інтеграції відбувається погодження дій персоналу підприємств, з його орієнтацією на конкурентоспроможне функціонування підприємств. Об'єктом екологічної інтеграції є об'єднання спільних зусиль з метою запобігання негативному впливу на довкілля.

Економічна інтеграція підприємств малого та середнього бізнесу в залежності від її масштабів може бути:

- частковою – відбуватися за одним із напрямків, узгодженим зацікавленими сторонами;
- комбінованою – проводиться за декількома із наведених вище функціональних напрямів;

- комплексною – здійснюється за всіма функціональними напрямками діяльності підприємства [8].

Варто зазначити, що в період стрімкого нарощування темпів глобалізації та з урахуванням її наслідків важливого значення для підприємств малого та середнього бізнесу набувають спільні підприємства. Їх створення супроводжується інтеграцією капіталів національних і зарубіжних інвесторів, яких об'єднує спільний інтерес з довготривалим об'ємом співробітництва.

Ще однією складовою процесу економічної інтеграції підприємств малого та середнього бізнесу є прийняття рішення щодо партнера із спільної діяльності. Його вибору передують ретельний аналіз зовнішнього оточення з попереднім окресленням кола ймовірних фірм-претендентів. Від того, наскільки вдало воно буде виконано, залежить обґрунтованість вибору ефективного партнера, а відтак, і результативність інтеграційного процесу в цілому, оскільки його наслідки залежать від зацікавленої участі кожного [8].

Важливість розробки графіка здійснення економічної інтеграції пояснюється надзвичайною динамікою як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства. Інтеграцію підприємств малого та середнього бізнесу потрібно проводити якнайшвидше. Адже зволікання в процесі її реалізації призведе до втрати контролю над поточними проблемами, які виникають на консолідованих підприємствах.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, слід зазначити, що економічна інтеграція у сфері малого та середнього бізнесу виявляється у налагодженні виробничо-технологічних й управлінських зв'язків шляхом консолідації зацікавлених сторін на основі визначених принципів, що призводить до спільного використання ресурсів, об'єднання капіталів, збуту виробленої продукції заради створення сприятливих умов ведення бізнесу, підвищення конкурентоспроможності й отримання прибутку з урахуванням інтересів кожного учасника та розподілу відповідальності.

Позитивними наслідками інтеграції підприємств малого та середнього бізнесу в ринковій економіці є: їх пристосування до несприятливих обставин; досягнення фінансово-економічного ефекту; зміна форми власності та організаційно-правового статусу, технологій і методів управління виробництвом; отримання переваг у відносинах з контрагентами, а також із державою.

1. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 №1576-ХІІ зі змінами від 20.06.2007 №997-V // zakonl.rada.gov.ua.

2. Ганущак Л.М. Шляхи використання зарубіжного досвіду управління інноваційним потенціалом підприємств в Україні // Управління інноваційною діяльністю в економіці України: Кол. наук. монографія / За наук. ред. д.е.н., проф. С.А. Єрохіна. – К.: Національна академія управління, 2008. – С. 105–112.

3. Гюхан П. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 741 с.

4. Гурченко О.П. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: Навч. посібник. – Миколаїв: НУК, 2007. – 172 с.

5. Дибач І.Л. Систематизація форм економічної інтеграції невеликих підприємств // Актуальні проблеми економіки.– 2009.– №2. – С. 70–78.

6. Забродский В.А., Кизим Н.А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем. – Харьков: Бизнес Информ, 2000. – 72 с.

7. *Замазій О.В.* Інтеграція малих підприємств як засіб підвищення їх технологічних можливостей // Вісник Технол. ун-ту Поділля. – Економічні науки. – 2003. – №6, Ч. 2. – С. 226–230.
8. *Мингалева Ж., Ткачева С.* Кластеры и формирование структуры региона // МЭ и МО. – 2000. – №5. – С. 49–53.
9. *Парсяк В.Н.* Малий бізнес в системі корпоративних відносин: Монографія. – Херсон: Олді-плюс, 2003. – 456 с.
10. *Шовкун І.А.* Моделі інноваційного розвитку: міжнародний досвід та уроки для України // Проблеми науки. – 2002. – №8. – С. 26–35.
11. *Anita, M.M., McGahan, A.* (1999). Competition, Strategy and Business Performance. Calif. Manag. Review, 3.
12. *Archibugi, D., Miche, I.* (1997). Technological globalization of national systems of innovations. Future, 2.

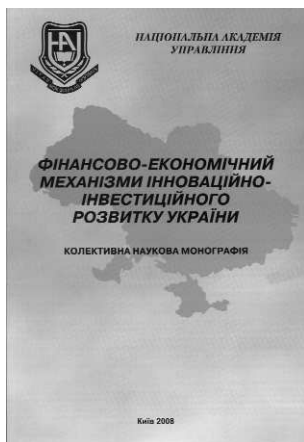
Стаття надійшла до редакції 28.11.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-56

Фінансово-економічні механізми інноваційно-інвестиційного розвитку України: Колективна наукова монографія / Кириченко О.А., Єрохін С.А. та ін.; За наук. ред. д.е.н., проф. О.А. Кириченко. – К.: Національна академія управління, 2008. – 252 с. Ціна без доставки – 25 грн.

Монографія присвячена актуальній проблемі світової та вітчизняної економічної науки, викладені теоретико-методологічні питання формування стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки та формування її фінансово-економічного механізму. В основу викладу матеріалу монографії покладені багаторічні дослідження науковців в галузі економічної теорії, фінансів та банківської справи, які були апробовані на сторінках авторитетного журналу "Актуальні проблеми економіки" в 2004–2007 роках. В монографії обґрунтовано шляхи переходу економічної системи України від підприємства до рівня держави на більш високий цивілізаційний рівень за рахунок створення ефективного фінансово-економічного механізму інноваційно-інвестиційного розвитку.